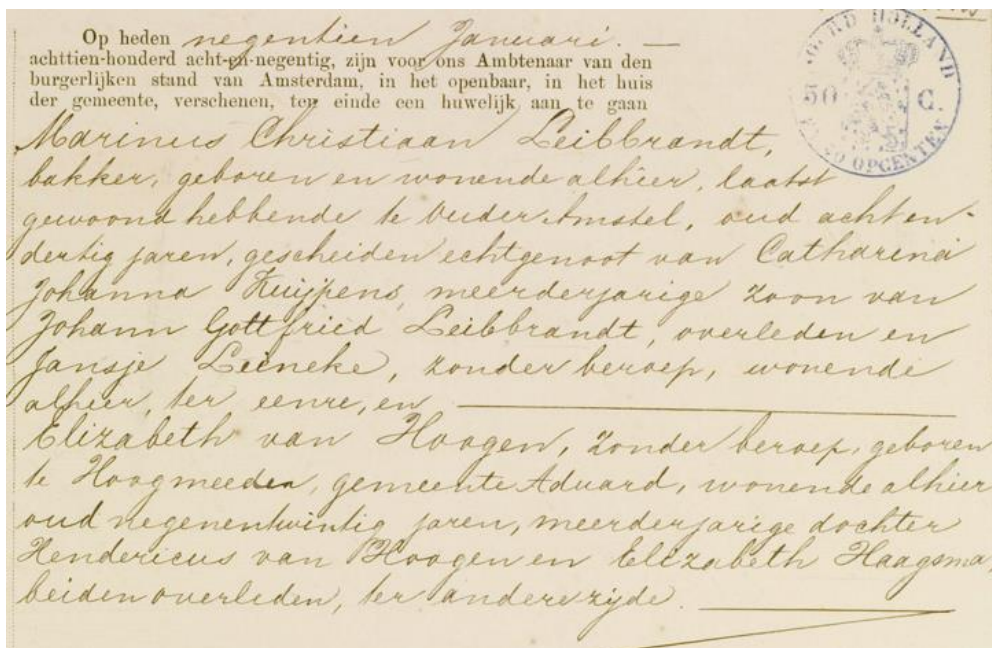

Hoe Elizabeth van Hoogen (1868-1915) in Amsterdam verzeild raakte en zich daar staande hield

Door Ron van Hogen, 21 oktober 2021

Nadat zijn broertje Jouke op 4-jarige leeftijd was overleden (+1871), had onze stamvader Tjeert van Hoogen (1862-1947) alleen nog maar zussen: één ouder, twee jonger dan hij. Op 23-09-1893 kreeg zijn jongste zus Elizabeth (bijna 25 jaar) ongehuwd een kind – dat zij naar zichzelf en/of haar moeder noemde: Elizabeth. Het kind kwam ter wereld in het Academisch ziekenhuis Groningen. De controleur van het ziekenhuis verzorgde de aangifte bij de burgerlijke stand ‘in zijn qualiteit als hoofd van het gesticht waarin de bevalling heeft plaats gehad’.

Vanaf 1892 werkte Elizabeth als dienstbode in Amsterdam, waar zij op 19-01-1898 trouwde met Marinus Christiaan Leibbrandt, 38 jaar, bakker van beroep, zoon van Johann Gottfried (ook bakker) en Jansje Lieneke. De bruid was 29, de bruidegom 38 jaar – in 1889 gescheiden van Catharina Johanna Kuijpers.¹ Elizabeths moeder Lijsbert (+1895) en vader Henderikus (+1896) leefden niet meer. Ook Elizabeths broer Tjeert verscheen niet bij de huwelijksvoltrekking, wat begrijpelijk is gezien de lange reistijden tussen Groningen en Amsterdam: met de trein tussen ten minste 5,5 uur (in 1872) en 3,5 uur (in 1914).

De ouders van Elizabeth waren overleden toen zij in 1898 trouwde.

Bron: Huwelijksregister Amsterdam, 19 januari 1898, aktenummer, reg.2, folio 31 (www.openarch.nl).

De vader van Marinus, Johann Gottfried Leibbrandt, kwam uit Duitsland. Hij had een brood- en beschuitbakkerij in de Oude Looijersstraat 8 (De Jordaan). Hij overleed in 1875 (60 jaar), toen Marinus 15 jaar was.

¹ Het huwelijk tussen Marinus Leibbrandt en Catharina Kuijpers werd op 16-03-1881 in Amsterdam voltrokken; de bruidegom was bakker, de bruid dienstbode (!). Het werd op 25-04-1889 in Sloten ontbonden. Catharina hertrouwde in 1892 met een tien jaar jongere diamantslijper.

Het viel niet te achterhalen of Marinus als zelfstandige bakker werkte en een eigen winkel had. Misschien werkte hij bij zijn oudere broer in de bakkerij, in de Oude Looijersstraat No. 8?

De Brood- en Beschuitbakkerij van J.G. Leibbrandt was in de Oude Looijersstraat 8; Marinus' vader en broer hadden gelijke namen: Johann Gottlieb. Bron: www.leibbrandt.com.

De Elisabeth: met ronde of platte bodem

Toen Marinus als loteling werd gekeurd voor de militie, was hij volgens het opgemaakte rapport zeeman en woonde hij 'op zee'. Hij werd 'tot de dienst aangewezen' (goedgekeurd) en bood zich aan voor de zeemilitie. Kennelijk voelde hij zich op het water in zijn element.

In zijn eerste huwelijksjaar met Elizabeth deed Marinus met de *Elisabeth* mee aan zeilwedstrijden. De *Elisabeth* was een jacht met ronde of platte bodem (dus met zijzwaarden). Zo werd Elizabeth, hoewel zij kinderloos bleef, toch nog vernoemd.

Op 12-06-1898 nam Marinus deel aan internationale zeil- en roeiwedstrijden op het Amsterdamse IJ. De kade voor Café Zincken was gereserveerd voor leden en genodigden van de vereniging. Er lag een salonboot afgemeerd in het IJ 'waarop men de wedstrijden van meer nabij kon volgen' (Algemeen Handelsblad 12-06-1898).

Café Zincken, geopend in 1884, aan de westkant van het Centraal Station Amsterdam. Bron afbeelding: Het Parool 29-11-2020.

De *Elisabeth* van M.C. Leibbrandt won de race en Marinus ontving de eerste prijs: een trancheermes (vleesmes) en vork met zilveren heften. Elisabeth was er misschien blij mee; broer Tjeert wist vast niet dat zo iets bestond.

www.passievoorbrocante.be

Een jaar later (1899) nam Marinus met de *Elisabeth* opnieuw deel aan zeilwedstrijden en vierde hij nieuwe successen. In 1900 kocht hij een boeieraak (Zeeuws vissersschip): de *Petronella* – waarmee hij ook wedstrijden won.

Elisabeths zwager en Theo van Doesburg

Marinus had een jongere broer: de amateur-schilder Christian Leibbrandt (1868-1941), die in de Jacob van Lennepstraat 107 woonde, waar hij een drogisterij had. Tussen 1906 en 1915 was deze broer bevriend met de schilder en latere typograaf, architect en schrijver Theo van Doesburg (1883-1931), pseudoniem van Christian Emil Maria Küpper.² Van Doesburg schilderde portretten van zijn vriend:

1908 Christian Leibbrandt – door Theo van Doesburg

1908 Christian Leibbrandt – door Theo van Doesburg

² De naam 'Theo van Doesburg' was een eerbetoon aan zijn stiefvader (Theodorus Doesburg), die waarschijnlijk ook zijn natuurlijke vader was. Onder het pseudoniem I.K. Bonset (anagram van 'Ik ben sot') publiceerde Van Doesburg ook gedichten. Voor meer informatie: [Theo van Doesburg - Wikipedia](https://nl.wikipedia.org/wiki/Theo_van_Doesburg).

Christian Leibbrandt ontfermde zich in 1907 over Theo van Doesburg toen deze zijn ouderlijke woning in de Jacob van Lennepstraat 6 met ruzie had verlaten. Van Doesburgs vader en moeder hadden namelijk ernstige bezwaren tegen zijn relatie met dichteres Agnita Feis. Onduidelijk is welke bezwaren dat waren. Van Doesburg was toen 24, Leibbrandt 39 jaar: een leeftijdsverschil van 15 jaar. Tussen 1907 en 1909 verbleef Van Doesburg in de Jacob van Lennepstraat 107, waar Leibbrandt woonde en een winkel in verfwaren en 'drogerijen' had:³

Factuurpapier van Chr. Leibbrandt. Bron: www.leibbrandt.com.

In deze onderdakperiode maakte Van Doesburg tekeningen van een slapende Christian Leibbrandt"

Christian Leibbrandt – door Theo van Doesburg
Datering: 1909. Bron: Rijksdienst voor het cultureel erfgoed. Bron: www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl.

Christian Leibbrandt – door Theo van Doesburg
Datering: 1909. Bron: www.geheugen.delpher.nl.

³ In latere jaren had Christian Leibbrandt een drogisterij aan het Iepenplein 29 in Amsterdam-Oost.

Ondanks de jarenlange tegenwerking van zijn (stief)vader en moeder trouwde Theo van Doesburg na zeven jaar omgang in 1910 eindelijk met Agnita Feis. Zijn (stief)vader was overleden, zijn moeder was aanwezig bij de huwelijksvoltrekking.⁴

Foto's van Elizabeth

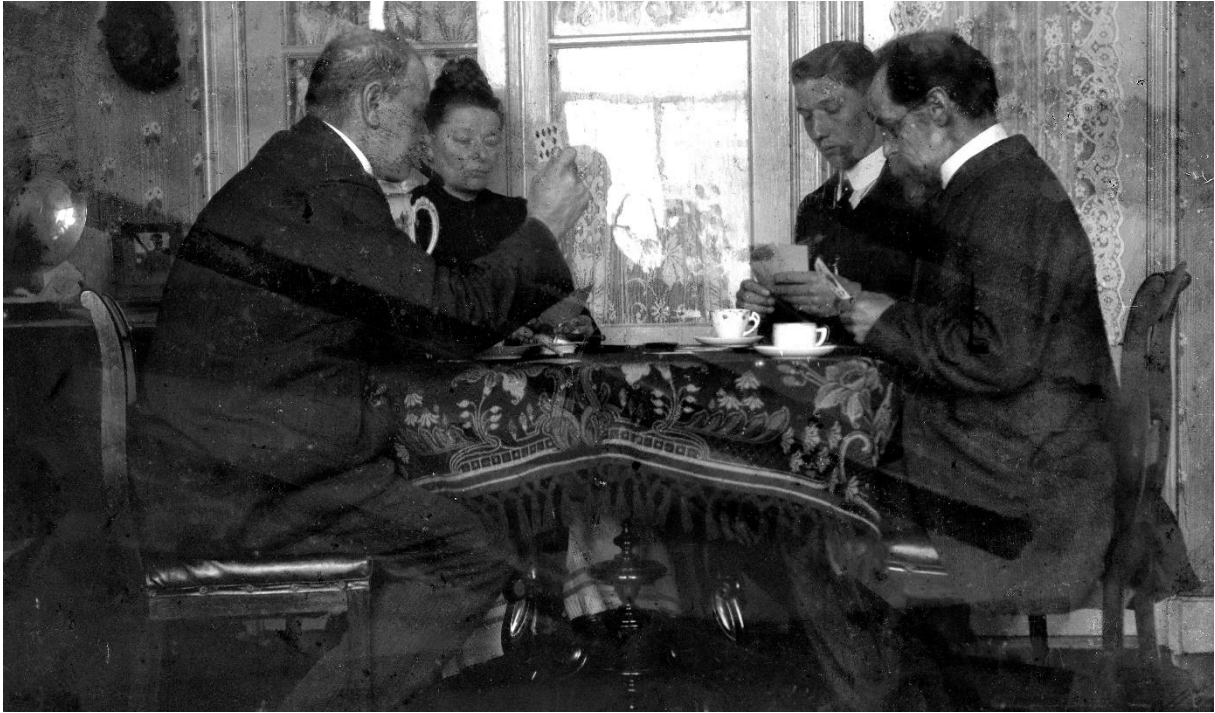
Elizabeth was een dienstbode die mevrouw werd. Marinus noemde een schip naar haar, waarmee hij meedeed aan zeilwedstrijden. Hans Leibbrandt, een kleinzoon van Christian, stuurde mij een foto van Elizabeth achter de naaimachine:

Elizabeth van Hoogen achter de naaimachine (1900-1910?). Foto: Collectie Hans Leibbrandt.

Op de foto hieronder, ook uit de collectie van Hans Leibbrandt, speelt Elizabeth kaart met drie mannen:

⁴ Uit de periode 1910-1915 zijn enkele brieven bewaard gebleven van Theo van Doesburg aan Christian Leibbrandt en diens vrouw Mina (Wilhelmina).

Elizabeth van Hoogen speelt kaart met drie mannen (1900-1910?). Foto: Collectie Hans Leibbrandt.

Aan de linkerkant van de tafel zit Marinus, met links naast hem Elizabeth. Aan de rechterkant van de tafel zit Christian Leibbrandt met rechts naast hem Theo van Doesburg, die immers inwoonde aan de Jacob van Lennepstraat 107. Christians vrouw Mina zorgde voor de thee of koffie en heeft de foto waarschijnlijk genomen.

Theo van Doesburg, zoals hij op de foto te zien is, lijkt als twee druppels water op zijn zelfportret uit 1913 (op de snor na):

Theo van Doesburg, Zelfportret (1913).

Betekenisvoller nog wordt de foto van de kaartspelers als we die leggen naast Van Doesburgs schilderij 'De kaartspelers' uit 1916-1917:⁵

Theo van Doesburg, De kaartspelers 1916-1917.

Van Doesburg was zeer tevreden over zijn schilderij, waarmee hij zich wilde afzetten tegen de schilders van zijn tijd. 'Mijn kaartspelers hing tussen bruin impressionistisch werk van Van den Uytvanck, Le Fauconnier, Sluyters enz. Het sloeg alles kapot. De andere werken werden zwart', schreef hij op 23 september 1918 enthousiast aan zijn vriend Antony Kok.⁶

Theo van Doesburg en De Stijl

In 1917 richtte Theo van Doesburg de kunstbeweging en het tijdschrift De Stijl op. Om de internationale ambitie te onderstrepen verscheen het tijdschrift in vier talen: Nederlands, Frans, Duits en Engels.

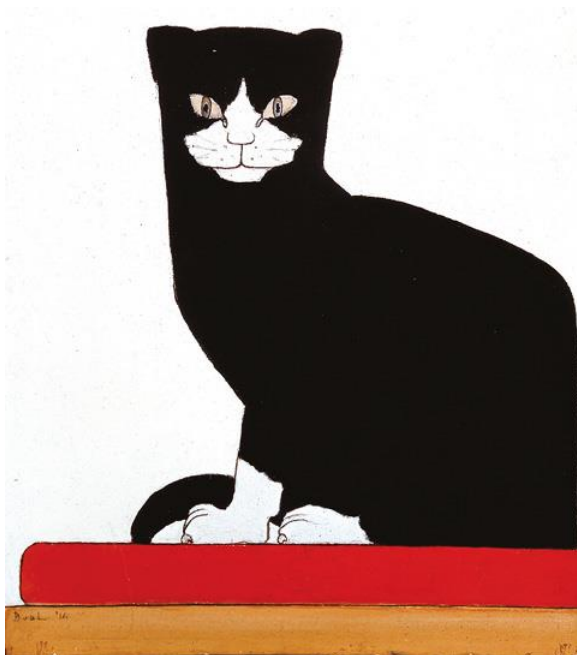
⁵ 'De Kaartspelers' van Van Doesburg is een reactie op een schilderij van Paul Cézanne uit 1890. De foto bewijst dat Van Doesburg zelf ook kaart speelde – met Elizabeth en de Leibrandt-broers.

⁶ Bron van dit citaat: [De kaartspelers \(Van Doesburg\) - Wikipedia \(classicistranieri.com\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/De_kaatspelers_(Van_Doesburg)).

De Stijl, eerste nummer, Delft, 1917. Bron: [De Stijl - Wikipedia](#).

Antony Kok, Bart van der Leek en de architect J.J.P. Oud waren betrokken bij de oprichting van De Stijl, waarvan Van Doesburg de grote pleitbezorger en inspirator was.

Bart van der Leek – De kat (1914).

J.J.P. Oud – Café De Unie (1925, Rotterdam).

Zuiverheid, harmonie en soberheid waren de idealen van de groep. Dit had consequenties voor de kleuren (zwart, wit, grijs en primaire kleuren) en vormen die waren toegestaan (bijvoorbeeld geen diagonale lijnen). Vanaf 1919 schaarden ook Mondriaan en Rietveld zich achter de kunstbeweging en leverden zij bijdragen aan het tijdschrift. In 1920 werkte Van Doesburg in Weimar (Bauhaus) korte tijd nauw samen met de architect Cornelis van Eesteren.

Tekeningen van Elizabeth

Naast enkele foto's bezat Hans Leibbrandt ook twee tekeningen van Elizabeth, gemaakt door de Amsterdamse kunstenaar Gerard Johan Staller (1880-1956). Op de website van het Joods Virtueel Museum wordt Staller 'de schilder van het Amsterdams Joodse volksleven' genoemd.

De eerste tekening dateert van zondag 8 september 1907, Elisabeth is dan bijna 39 jaar. Het lijkt alsof zij tegen de zon in kijkt. Zaten de tekenaar en zijn model misschien op het smalle balkon achter het huis van Christian Leibbrandt in de Jacob van Lennepstraat? De tweede tekening is gemaakt op 4 juni 1914, Elisabeth is dan bijna 46 jaar. De Eerste Wereldoorlog is nog net niet uitgebroken.

Elizabeth, potlood (uit een schetsboekje).

G.J. Staller, 8 sept '07.

Afmetingen: 8,2x9,7 cm.

Elizabeth, conté met witte krijtaccenten (bruin papier).

G.J. Staller, 4 juni 1914. Met opdracht: 'Aan

Mejuffrouw Leibbrandt'. Afm. 32x22,5 cm.

'Stallers werk laat een halve eeuw Amsterdams stadsleven zien, in het bijzonder in de Joodse wijk. Het heeft daarmee ook historische betekenis' (website Joods Virtueel Museum). Hij maakte schilderijen, tekeningen en grafiek. Boven onder meer Jan Sluijters, Jan Toorop en George Breitner was Staller de favoriete leerling van August Allebé, hoogleraar en directeur aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam. Toch is Gerard Johan Staller de enige van de genoemden naar wie geen laan, straat of plein is genoemd.

J.G. Staller, Marktafereel, aquarel.
Bron: www.joodsvirtueelmuseum.nl.

J.G. Staller, Zelfportret.
Bron: www.joodsvirtueelmuseum.nl.

Het eind van het lied

Elizabeth overleed in 1915, het tweede jaar van de Eerste Wereldoorlog, toen zij 47 jaar was. De overlijdensakte heb ik niet kunnen vinden.

Op 05-09-1918 hertrouwde Marinus, 58 jaar, met Helena ter Steege (1886-1963), die 26 jaar jonger was dan hij.

Marinus Christiaan Leibbrandt en Helena ter Steege, in of na 1918. Bron: www.leibbrandt.com

Marinus Christiaan Leibbrandt, 1922.
Bron: www.leibbrandt.com

Marinus Leibbrandt overleed op 22-05-1925 in Breukelerveen, 65 jaar.

Het ziet er naar uit dat hij tot zijn dood is blijven zeilen: Breukelerveen ligt aan de zuidkant van de Loosdrechtse Plassen.

Helena ter Steege hertrouwde in 1928 met Marinus (!) Hendrikus van Eden (+1947).

Toen zij in 1965 in 's-Gravenhage stierf, vond de familie de foto linksboven, opgevouwen in haar portemonnee.⁷

Tussen 1984 en 1987 woonde ik met Irma, mijn vrouw, in de Jacob van Lennepstraat; het precieze nummer kan ik me niet meer herinneren. Er staan nu nieuwe woningen.

⁷ Informatie van Hans Leibbrandt (e-mail, oktober 2021).